

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН

Анотація

В Україні відбуваються глобальні перетворення у сфері відносин власності. Власність є однією з ключових складових ринкової економіки. Інституційні й структурні перетворення в економіці стимулювали розвиток корпоративної власності як основи післякризового поживлення вітчизняної економіки. Слід згадати про низький рівень її розвитку, що проявляється насамперед у незахищеності прав учасників корпоративних відносин. Проблема управління корпоративною власністю на сучасному етапі розвитку економіки продовжує залишатися актуальною для економічної теорії й практики.

Ключові слова: власність, право власності, корпоративна власність, корпоративні відносини, структури власності, інституційні зміни, ринок приватного капіталу, транзитивна економіка.

Д.И. Шабанов,

Национальная металлургическая академия Украины, г. Днепропетровск

ПРОБЛЕМЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО МЕХАНИЗМА КОРПОРАТИВНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация

В Украине происходят глобальные преобразования в сфере отношений собственности. Собственность является одной из ключевых составляющих рыночной экономики. Институциональные и структурные преобразования в экономике стимулировали развитие корпоративной собственности как основы послекризисного оживления отечественной экономики. Следует упомянуть о низком уровне ее развития, что проявляется прежде всего в незащищенности прав участников корпоративных отношений. Проблема управления корпоративной собственностью на современном этапе развития экономики продолжает оставаться актуальной для экономической теории и практики.

Ключевые слова: собственность, право собственности, корпоративная собственность, корпоративные отношения, структура собственности, институциональные изменения, рынок частного капитала, транзитивная экономика.

Dmytro I. Shabanov,

National Metallurgical Academy of Ukraine, Dnepropetrovsk

PROBLEMS OF IMPROVING THE INSTITUTIONAL MECHANISM OF CORPORATE RELATIONS

Annotation

Ukraine is undergoing global transformation in property relations. The property is one of the key components of a market economy. Institutional and structural changes in the economy have stimulated the development of corporate ownership as the basis of recovery after the crisis of the domestic economy. It is worth mentioning the low level of development, which is primarily manifested in human insecurity participants of corporate relations. Corporate property management problem at the present stage of economic development continues to be relevant for economic theory and practice. The proposed actions on the necessary institutional changes in the regulation of corporate relations.

Keywords: property, ownership, corporate ownership, corporate relations, ownership structure, institutional changes, the private capital market, transition economies.

Постановка проблеми. Проблеми власності, разом з формами її прояву на різних етапах розвитку суспільних відносин, займають центральне місце в економічній системі та залишаються важливими для економічної теорії і практики. Водночас, актуальність дослідження власності на сучасному етапі розвитку економічної науки в останні десятиліття значно зросла. Це пов'язано з радикальними змінами у відносинах власності, які характеризуються динамічністю, мінливістю форм та сутнісними трансформаціями.

У результаті проведеної широкомасштабної приватизації у країні була сформована нова система відносин власності, важливу роль у якій стала відігравати власність корпоративна. Остання надає акціонерним товариствам можливість постійно розширювати коло інвесторів, забезпечувати високу гнучкість, динамізм та ефективність виробництва.

Однак сьогодні низька ефективність управління корпоративними підприємствами, відсутність налагодженого механізму взаємодії менеджерів і акціонерів призводить до послаблення потенціалу великих корпоративних утворень в реальному секторі економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема власності є однією з центральних у наукових працях зарубіжних і вітчизняних дослідників, а саме А. Алчіяна, А. Берлі, Т. Веблена, П. Дракера, Дж. М. Кейнса, Р. Коуза, П. Лафарга, Дж. Міля, Г. Мінза, К. Маркса, Д. Норта, А. Сміта. Різні аспекти корпоративної власності знайшли відображення в працях таких вчених, як А. Гальчинський [1], А. Гриценко, М. Данько [2], Т. Долгопятова [3], А. Колганов, Р. Капелюшников [4], І. Лазня, Н. Сірош та ін.

Значні досягнення зарубіжної та вітчизняної економічної думки – у дослідженні проблем трансформації власності. Недостатньо розробленими залишаються питання визначення напрямів становлення корпоративної власності та етапів її формування, глибинних зрушень у системі відносин власності в контексті загальносвітових тенденцій.

Формулювання цілей статті й аргументування актуальності поставленого завдання. Дослідження проблеми удосконалення інституціонального механізму корпоративних відносин. Водночас суттєве погіршення ситуації з захистом прав власності, яке спостерігається в Україні в останні роки, вимагає подальшого дослідження цієї проблематики в контексті її актуалізації, зокрема щодо необхідних інституційних змін у регулюванні корпоративних відносин.

Виклад основного матеріалу. Власність є однією з ключових складових ринкової економіки. Без гарантованого державою права власності неможливо ухвалити угоду, а контракти є ненадійними, якщо контрагенти особисто незнайомі. Права власності, що захищені законом, а також повноцінне

договірне право дозволяє вступати у контрактні відносини з будь-якими партнерами. В документах, що підтверджують право власності, містяться відомості про суб'єкт та об'єкт угоди. Це розширює можливості вибору, сприяє зменшенню витрат виробництва і загалом збільшує продуктивність та рентабельність. Транснаціональні корпорації і ринки приватного капіталу також не можуть функціонувати без визначення та дотримання основних прав власності [5, с. 35].

У науковій літературі з прав власності найбільшого розповсюдження отримала класифікація сутності власності А. Оноре, де підкреслюється важливість контролю «пучка прав» для реалізації владних повноважень [6, с. 135–136]. У свою чергу цей «пучок прав» включає одинадцять правомочностей: від права використання до прав захисту від експропріації та на залишковий характер. На думку О. Вільямсона, права власності на активи включають такі три частини: використовувати майно, привласнювати дохід від нього, змінювати форму та зміст власності [7, с. 67].

Сучасні економічні теорії під правами власності розуміють санкціоновані поведінкові норми, сукупність владних прав, поведінкові відносини, що складаються між контрагентами з приводу використання ними економічних об'єктів (ресурсів, предметів споживання тощо), які економічний агент може реалізувати, не піддаючись загрози санкцій з боку інших. У вузькому розумінні – визнані суспільством трансакції з майном. За формулюванням Е. Фуруботна та С. Пейовича відносини прав власності визначають такі норми поведінки з приводу благ, які будь-яка особа зобов'язана дотримуватися у своїх взаємовідносинах з іншими людьми, або ж нести витрати через їх недоотримання [8, с. 3]. У свою чергу А. Алчіян визначає систему прав власності як надання конкретним індивідам повноважень обирати будь-які дії щодо використання визначених благ з огляду на незаборонені способи їх використання [9, с. 29].

Основними складовими сучасної теорії прав власності є такі:

1. Під відносинами власності розуміють відносини між людьми з приводу засобів та результатів виробництва.
2. Враховуючи обмеженість ресурсів, неминуче виникає конфлікт з приводу їх використання.
3. Права власності мають всеохоплюючий характер як над матеріальними, так і над нематеріальними об'єктами.
4. Права власності розглядають як санкціоновані суспільством формальні і неформальні правила.
5. Ключове місце в аналізі прав власності займає їхня специфікація та розмивання.

Існує в Україні розмивання прав власності на активи зумовлюють такі історичні, соціальні та культурні особливості, як: непрозорість та

заплутаність структури власності, надмірні трансакційні витрати, що пов'язані з перерозподілом прав на активи. Все це в кінцевому підсумку перешкоджає оптимальному розподілу ресурсів та стійкому інвестиційному процесу. З посеред основних передумов нинішнього стану справ із розмитістю прав власності у вітчизняній економіці акцентуємо увагу на таких: процедура та підсумки приватизації; недосконалість судової та юридичної інфраструктури; корупційні та злочинні взаємовідносини між державними та кримінальними структурами; відсутність довіри у пересічних громадян до державних інституцій, законодавчої, виконавчої та судової влади; подвійна, а іноді потрійна (для себе, для податкової, для «даху») бухгалтерія суб'єктів підприємницької діяльності; приховування бізнесом інформації щодо реальної власності; надмірні адміністративні бар'єри, що протидіють ефективному функціонуванню бізнесу тощо [10, с. 134].

Перераховані чинники призводять до того, що права власності («статус легальності» [9, с. 32]) стають розмитими, і це, як зазначалося вище, призводить до надмірних ризиків та трансакційних витрат підприємців у господарській діяльності.

У країнах з транзитивною економікою, зокрема в Україні, створення ефективної системи прав власності потребувало у свій час ухвалення відповідного, всеосяжного і послідовного комплексу законів та регулятивних актів, які, у свою чергу, повинні були узгоджуватися з економічними реаліями. Як приклад, в Україні в період приватизації державних підприємств був підготовлений сучасний на той період Закон «Про акціонерні товариства». Але оскільки цей закон і підзаконні акти не виконувалися належним чином, приватизація призвела до негативних наслідків, коли нові власники, використовуючи неформальні зв'язки з владою, взяли під повний контроль активи приватизованих підприємств, зневажаючи права міноритарних акціонерів.

Що стосується підприємництва, то надмірне регулювання його діяльності й адміністративні засоби примусу дотримання законів змусили бізнес «піти у тінь», розмити активи і використовувати позалегальну власність і ресурси. Загалом, сучасна ситуація із захистом прав власності, вимагають таких заходів: запровадження «прозорих» та загальнодоступних механізмів ухвалення законодавчих рішень, які надають можливість публічного обговорення пропонованих законів і правил у сфері прав власності; права на приватну власність повинні бути доступними для усіх громадян, чітко визначені і надійно захищені; реформування господарської структури шляхом удосконалення законодавства про корпоративне управління, що тим самим сприятиме розвитку відкритих капіталістичних ринків на протигагу олігархічному капіталізму; запровадження міжнародних стандартів розкриття

інформації про володіння власністю; реалізація заходів щодо запобігання недобросовісній конкуренції та конфлікту інтересів у сфері прав власності, удосконалення закону про банкрутство; реалізація заходів щодо унеможливлення позабіржової інсайдерської торгівлі; реформування державної служби і судових інституцій з метою підвищення адміністративного та правозастосувального потенціалу, раціонального, ефективного та економічного виконання законів і регуляторних актів.

Ключовим інститутом має стати надійна юридична інфраструктура захисту прав власності [10, с. 139]. Таким чином, умовою повноцінної системи прав власності в Україні є існування інститутів, що користувалися би довірою у громадян, підприємців та забезпечували належну специфікацію активів і виконання контрактів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, сьогодні в Україні відбуваються глобальні перетворення в сфері відносин власності. Інституційні й структурні перетворення в економіці, здійснені в контексті ринкового реформування, стимулювали розвиток корпоративної власності як основи після кризового поживлення вітчизняної економіки. Водночас слід згадати про низький рівень її розвитку, що проявляється насамперед в незахищеності прав учасників корпоративних відносин.

Тому проблема управління корпоративною власністю на сучасному етапі розвитку економіки продовжує залишатися актуальною для економічної теорії й практики. Наявність у цій сфері безліч невирішених питань перешкоджає ефективному функціонуванню акціонерних товариств та залученню інвестиційних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Гальчинський А. Історизм відносин власності: методологічні аспекти аналізу / А. Гальчинський // Економіка України. – 1993. – № 9. – С. 41–49.
2. Данько М. С. Формування корпоративних структур в Україні / М.С. Данько // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 4. – С. 50–66.
3. Долгопятова Т. Г. Формирование модели корпоративного контроля в российской промышленности (по материалам обследований предприятий) / Т.Г. Долгопятова // Экономический журнал ВШЭ. – 2000. – № 3. – С. 369–384.
4. Капелюшников Р. Собственность и контроль в российской промышленности / Р. Капелюшников // Вопросы экономики. – 2001. – № 12. – С. 103–124.
5. Sullivan J., Rojers J., Bettcher K. The Importance of Property Rights to Development // SAIS Review. – 2007. – Volume 27, № 2. – Pp. 31–43.
6. Голик В. Приватизация, права собственности и мотивация / В. Голик // Вопросы экономики. – 1991. – № 6. – С. 133–144.
7. Вильямсон О. Частная собственность и рынок капитала // Экономика и организация промышленного производства. – 1993. – № 3. – С. 62–80.
8. Furubotn E., Pejovich S. The Economics of Property Rights. – Cambridge MA: Ballinger, 1974. – 227 p.
9. Скаржинская Е. М. Качественный и количественный анализ нечеткой спецификации прав собственности / Е.М. Скаржинская, В.В. Чекмарев // Теоретическая экономика. – 2011. – № 4. – С. 27–41.
10. Пустовйт Р. Ф. Складові теорії прав власності та їх реалізація у вітчизняній економіці / Р.Ф. Пустовйт // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – 2013. – № 2 (44). – С. 132–140.